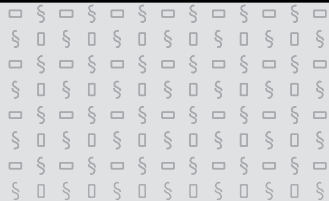

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

Dějiny soukromého práva 2
Přehled vývoje soukromého práva 1
Dějiny kodifikace a římskoprávní vlivy
(provází Ondřej Horák)

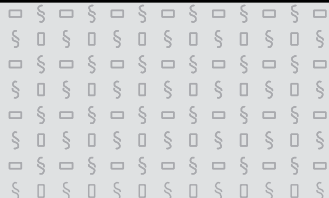
Inspirační zdroje kodifikací

podle anekdoty G. W. Leibniz císaři Leopoldovi I.

„Hlavní principy římského práva by bylo možné shrnout na jeden list papíru a stačilo by to jako návod na řešení všech právnických problémů.“

- Gottfried Wilhelm LEIBNIZ (1646-1716)

Hlavní východiska naší rekodifikace

Konvence & Diskontinuita & Integrace

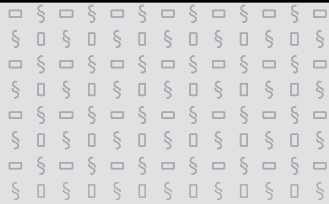
- srovnání se s evropskou právní a kulturní konvencí
- respekt ke středoevropskému právnímu myšlení
- rozchod s myšlenkovým světem socialistického práva
- rozsáhlý integrující kodex

Hlavní inspirační zdroj:

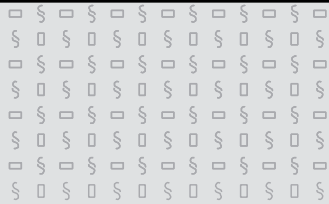
vládní návrh OZ 1937

věcná práva 43 % (J. Miklas), dědické právo 78 % (M. Daduová)

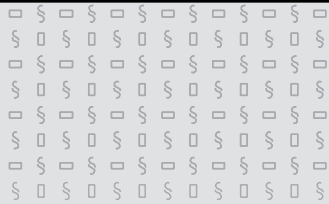
Konvence a diskontinuita? Proč?

- dlouhá a inspirativní tradice
- právo se sice neustále vyvíjí: *„Právo jest něco, co jest pro přítomnost sociálně užitečno.“*
(E. Tilsch, *Občanské právo, část všeobecná*³, 1925)
- přesto: *„právní cit v oboru, který nazýváme právem občanským, se v historické době jen velmi málo mění“*
(J. Krčmář, *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník - Důvodová zpráva*, 1937)
- proto: s každou rekodifikací - velká odpovědnost (vůči přítomnosti, budoucnosti i minulosti)

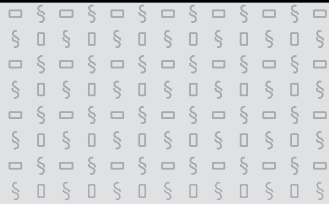
Integrace? Soukromé a občanské právo

- v ŘP i dnes „soukromé“ nadřazeno „občanskému“
 - *ius privatum (ius civile, ius gentium, ius naturale)*
- v 18. a na počátku 19. století tyto pojmy v podstatě splývaly (*RP, PP, ObchP obligační*)
- později nové zákoníky a odvětví (obchodní 1862/63, rodinné 1949/63, pracovní 1965...)
- nový OZ - integrace - vůdčí předpis soukr. práva

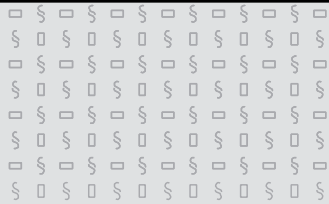
Pilíře soukromého práva

- soukromé (občanské) právo
 - ✓ člověk jako účastník „každodenních“ vztahů
 - ✓ upravuje osobní a majetkový statut (základní instituce)
- základní soukromoprávní instituce
(nadčasové - konstanty, forma stejná - proměnlivý obsah)
 - osobnost a rodiny - *zvl. manželství*
 - majetek - *zvl. vlastnictví*
 - obligace (závazky) - *smlouvy a delikty*

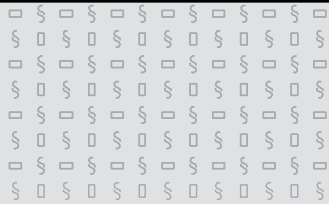
Jak rozčlenit? Systematika I.

- systém občanského práva a zákoníků
- odráží momenty praktické, teoretické i ideologické
- „*tak zvaná chybnost soustavy vyskytne se vždycky, protože každá právní soustava musí se objeviti prostředně bystrému intelektu nedostatečnou*“ a „*právní pravidla nedají se převésti ,ordine geometrico*“ (Tilsch)
- římské právo (*Gaius, Instituce*, 2. stol.n.l.): dělení na *personae* (osoby), *res* (věci), *actiones* (žaloby)
- odraz ještě v přirozenoprávních kodifikacích
- *francouzský CC* a *rakouský ABGB* - práva osobní a majetková

Systematika II.

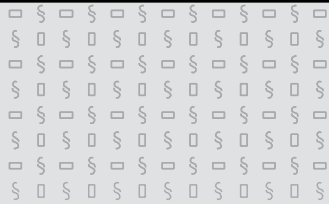
- německá pandektistika (19. stol.), 5-členné schéma: obecná část, právo věcné, závazkové, rodinné/manželské, dědické
- G. A. Heise (1778-1851) *Grundriss eines Systems des gemeinen Civilrechts zum Behuf von Pandecten-Vorlesungen* (1807)
- základem odlišení práv **věcných x obligačních**
(jako absolutních, *erga omnes*) x (jako relativních, *inter partes*)
- propracovaná **obecná část**, osamostatnění dědického práva
- inspirace: a) „pandektní kodifikace“ - německý *BGB* 1896 a švýcarský *ZGB* 1907/1911,
b) učebnice, studijní programy

Kodifikace a zákoník

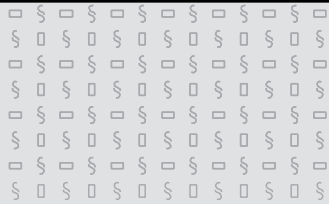
- kodifikace: 1) proces vytváření, i 2) výsledek
- velký a soustavný legislativní celek, resp. rozsáhlý zákon komplexně upravující určitou oblast práva
- charakteristická pro kontinentální právní kulturu
- původce - J. Bentham (1748-1832) - právní teoretik, filosof, zastánce liberalismu a utilitarismu

„jasné, správné a úplné porozumění právu“

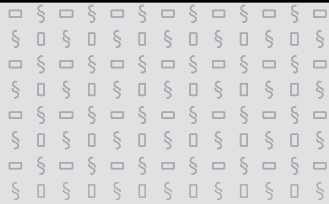
Kodifikace, zákon, zákoník - terminologie

- *codex* (resp. *caudex* = kmen, kláda) - různé významy, zvl. pro sbírku či soubor právních předpisů (např. *Codex Theodosianus* z 5. stol.n.l.)
- románské (franc. *Code*; ital. *Codice*; špaň. i port. *Código*), germánské (angl. *Code*, *codification*, dán. a nor. *Kode*; švéd. *Kod*) i slovanské (rus., ukr., bělorus. a pol. *Kodeks*)
- německy (*Gesetzbuch*), čeština (kniha zákonů - zákoník)
- „zákon“ a „zákoník“ poměrně nové pojmy (19. století)

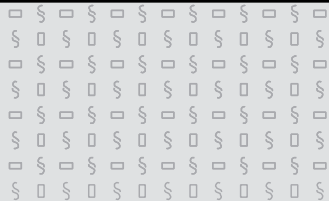
Terminologie - exkurz

- formování moderní terminologie (překlady)
- vývoj terminologie: názvy OZ/ABGB (zákon, občan)
- slova „zákon“, „zákonník“ původně náboženský podtext
Wsseobecná práwa městská (1787) - josefínský OZ
Kniha práw nad přečiněnjmi hrdelnjmi a nad těžkými řádu
Městského (totiž Policye) přestupky (1804)
Kniha wsseobecných zákonů městských pro wssecky
německé dědičné země Mocnářství Rakauského (1812)
Obecný zákoník občanský pro císařství Rakouské (1862)
- opuštění latinských výrazů (výjimka § 302 *universitas rerum*)

Kořeny, význam a funkce kodifikace

- byla výrazem autority, rivality, sjednocení, změny i stabilizace
- evropská (právní) kultura dodnes spočívá na židovsko-křesťanské a římské tradici
- kultura knihy/zákona - at' už perspektiva náboženská (**Mojžíš, Ježíš**) nebo právní (**Justinián**)
- dva hlavní zákonodárci - papež (*ius canonici, ius papale*) a císař (*ius civile, ius imperiale*)
- dva velké svody práva - *Corpus iuris civilis* (529-534) a *Corpus iuris canonici* (1140-1500)

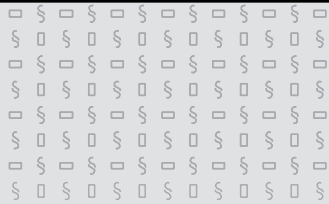
- myšlenka kodifikace velmi stará
- např. slavný *Chammurapiho zákoník* (18. stol.př.n.l.) - odráží i specializované společenské vztahy (např. odpovědnost zvěrolékaře, čl. 224-225)

čl. 224: Jestliže dobytčí nebo oslí lékař provedl na dobytčeti nebo oslu obtížnou operaci a uzdraví je, majitel ... zaplatí jako jeho mzdu šestinu šekelu.

čl. 225: Jestliže provedl dobytčeti nebo oslu obtížnou operaci a usmrtí jej, zaplatí majiteli dobytčete nebo osla čtvrtinu jeho kupní ceny.

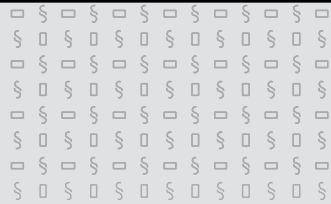

Louvre, Paris

Římské (soukromé) právo

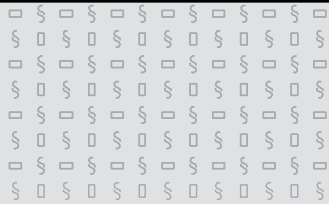
- idea zákona (*nomos*) řecké kořeny, římskému myšlení původně cizí
- Zákon dvanácti desek (*Lex duodecim tabularum*) z pol. 5. stol. př. n. l.
- nejslavnější kodifikace *Corpus iuris civilis* (*Codex, Digesta, Instituce*)
- převážně kompilační povahy
- „druhý život“ - velký vliv na pozdější právní vývoj v éře tzv. recepce římského práva (či lépe romanizace), univerzity, role církve

Vývoj (soukromého) práva v českých zemích

universalismus - partikularismus - romanizace - unifikace

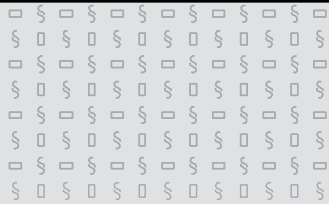
- *ius publicum* x *ius privatum* (obecné x zvláštní, viz *Justiniana císaře ustanovenie a naučenie* z roku 1562)
- systém: právo obecné x zvláštní
- říšská perspektiva:
 - a) obecné - *ius commune*, *gemein Recht* (ŘP, KP, LP)
 - b) zvláštní (práva jednotlivých zemí)
- domácí perspektiva:
 - a) obecné (**zemské**, resp. šlechtické)
 - b) zvláštní (městské, církevní, horní, viniční atd.)

Právní partikularismus

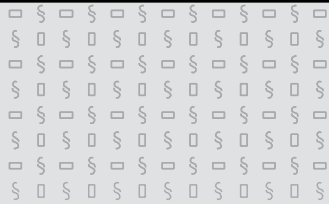
- odrážel dobovou společenskou nerovnost i uzavřenost
- osobní (stavovský) a místní (země, panství)
- viz např. čl. A. XLIV Koldínových *Práv městských...*

„... A protož jedenkaždý při svém právě, k kterémuž náleží, zachován býti má. Jako ku příkladu: Lidé duchovní z věcí duchovních před právo duchovní a správce své citováni, i také na témž právě viníni býti mají. Žákovstvo před Rectora učení pražského, když by se při témž žákovstvu aneb při kněžích věcí světských nedotýkalo. Páni a rytířstvo z věcí k soudům zemským náležejících před soudy zemské ...“

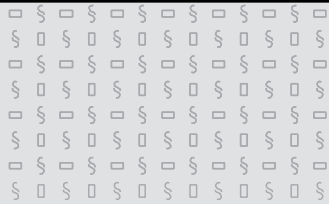

Právní prameny a významné právní památky

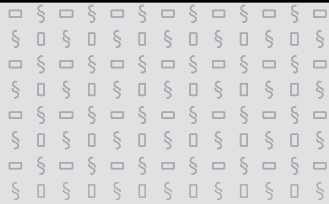
- **prameny:** obyčej, nařízení panovníka, soudní nálezy, sněmovní usnesení, zemská zřízení
- rozlišovat, zda právo zemské x městské, Čechy x Morava, česky x latinsky
- **zemské zákoníky:** neúspěšný *Maiestas Carolina/Codex Maiestatis* Karla IV. (pol. 14. st.) či *Vladislavské zemské zřízení* (1500)
- tzv. právní knihy (od 14. stol.), soukromá sepsání (obyčejového) práva, zejména procesní pravidla

- **zemské právo (Čechy):**
 - Tzv. Kniha rožmberská - 13./14. stol.
 - Viktorin Kornelius ze Všehrd: *O práviech, súdiech i dskách země české knihy devatery (Knihy devatery)* - 15./16. stol.
- **zemské právo (Morava):**
 - Ctibor Tovačovský z Cimburka: *Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském (Kniha Tovačovská)* - 80. léta 15. stol.

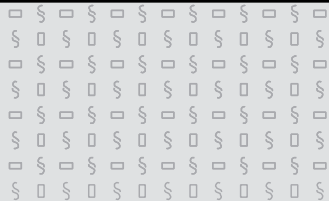

- **městské právo:**
- dva velké okruhy: severoněmecké/magdeburské (Litoměřice, Olomouc) a jihoněmecké/tzv. norimberské (Staré Město pražské, Brno, Jihlava)
 - *Kniha písaře Jana* (Kniha šefů, *Schöffenbuch*) - pol. 14. stol., zachycuje praxi brněnského městského soudu, latinsky, recepce ŘP, vliv na vývoj městského práva
- *exkurz*: vražda novorozeněte (*poena cullei*) - do pytle se psem, kohoutem, zmijí a opicí

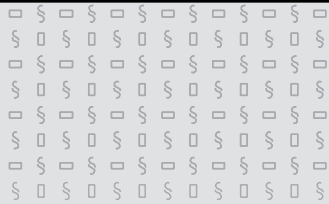

Romanizace a unifikace

- ***romanizace***: ovlivněno především městské právo a obligačně-právní vztahy
- *exkurz*: stanovení zletilosti (*Všehrdovy Knihy Devatery x Kniha Tovačovská*, ohledání x věkové hranice, viz dále)
- ***unifikace***: nejprve městské právo, usnadněno
 - a) vznikem apelačního soudu (1548)
 - b) zákoníkem M. Pavla Kristiána z Koldína *Práva městská království českého* (1579), závaznost nejprve celé Čechy (1610), později i Morava (1697)
- jak činnost soudu, tak i Koldín byli ovlivněni ŘP

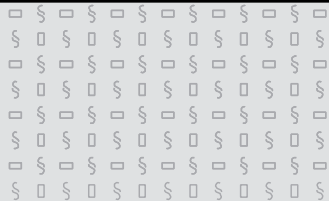

Římskoprávní vlivy - exkurz Svéprávnost, zletilost a věkové hranice

Právní způsobilost a věkové hranice

- ochrana i omezení
- **smysl:** ochrana **následek:** omezení
- provázanost veřejného a soukromého práva
- **otázka:** jak nastavit hranice?
- **historie:**
 - provázanost fyzické a právní dospělosti
 - stavovské rozdíly
 - problematika poručenství
 - vliv římského práva, romanizace práva

Inspirace

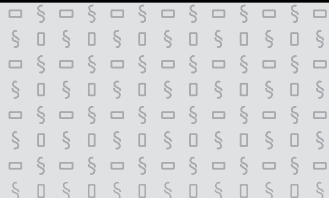
*„...forma byla recipována,
obsah její zůstal původní, starý.“*

ČÁDA, František. K recepci v českém právu.
(Pokus o souhrn novějších výsledků).
Právník, 1932, roč. 71, s. 56.

- článek o římskoprávních a kanonických vlivech v zemském právu, příklad zletilosti

- (1895-1975)
- právní historik
- 1926-50 prof. PF MU v Brně

Čádova inspirace?

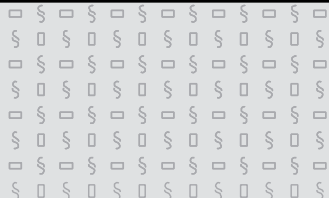
V roce 1919 byla zákonem snížena zletilost z 24 na 21 let.

zpravodaj: vládní návrh byl v právním výboru přijat „s takovou jednomyslností“, že „není třeba odůvodňovati jej ani historickými důvody, ani důvody srovnávací právovědy...“

inspirace německým právem, Čáda pro 20 let z OZZ

„Všímajíce si dějin českého práva, poznáme právní přesvědčení lidu nejen v Čechách, ale i v ostatních zemích republiky a budeme se pak varovati ve svých zákonech podobných chyb jako v zákoně o snížení věku zletilosti. V tom tkví i význam právních dějin českých pro nynější zákonodárce: pokračováním v organickém vývoji vymýtíme ze svých zákonů cizí vlivy a vtiskneme jim osobitý národní ráz.“

ČÁDA, František. Glosa k zákonu o snížení věku zletilosti. Všeprd, 1919-1920, roč. 1, s. 21.

Rodinná inspirace

Hynek z Poděbrad
(1452-1492)

„ein schöne iunckfraw ... pey czwelff iaren alte“
mění na

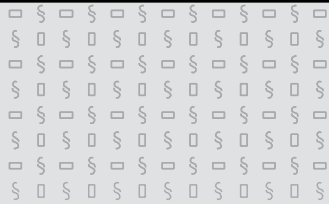
Dekameron

„Jiná rozprávka
o dvou tovaryších“

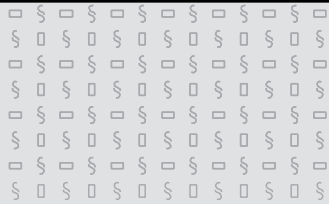
Giovanni Boccaccia
(1313-1375)

„panenku ... v letech šestnácti“

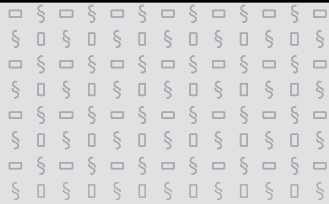
Věkové hranice v římském právu

- *pubertas* (dospělost) - dívky 12 let, chlapci pohlavní dospělost (Sabiniáni) x 14 let (Prokuliáni a později Justinián)
- dva stupně (původně) - 1) *infantes* (děti) - do 7 let
- 2) *impuberes infantia maiores* (nedospělci) - mezi 7. a 14. rokem omezena způsobilost
- *aetas legitima* (zletilost) - do 25 let, zavedla až *lex Plaetoria* z 2. stol. př. n.l.

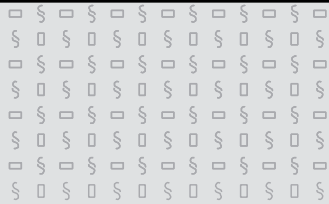
Věkové hranice v středověkém právu

- „léta spravedlivá“ nebo jen „léta“
- sirotci, později pro vystoupení z nedílu
- zemské právo - fyzická (pohlavní) vyspělost
- městské právo - římskoprávní vlivy
- Právní kniha písaře Jana (14. stol.) - chlapci 14, dívky 12 let
- Koldín *Práva městská* (1579) - chlapci 18, dívky 15 let

České zemské právo 15./16. stol. Všehrd *Knihy devatery*

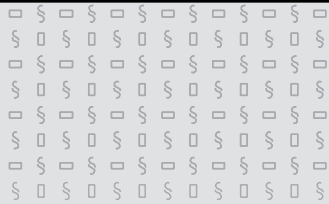
„Léta přirozená v zemi české ne vedlé jistého počtu let, ale vedlé dokonalosti přirození se čtú: Na mužském pohlaví, když se brada spe aneb když lóno chlupatí... A na ženském pohlaví, když se prsy pučie a nadýmají. Ale že ne vždycky to zřetedlné poznáno býti móž a zvláště skrze hleděnie z daleka, opatřeno jest v právě zemském od starých, aby mohlo skrze dotčenie srozumieno býti súkromie z blízka, a to beze všie hanby toho, komuž se léta ohledují...“

Všehrd *Knihy devatery...*

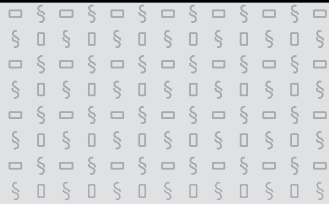
„Ale toto po přirození let spravedlivých vyhledanie žádného zklamati nemóže; neb se děje netoliko viděniem, ale i dotčeniem; ale ono, kteréž se po počtu let zachovává, všecko na slyšení samém záležíe; neb chtie, aby děvečka každá ve dvanádti letech a pacholík ve čtrnádti léta spravedlivá měl.“

„Z té příčiny nejspravedlivějšíe let přirozených nalezenie jest po ohledání přirozenie, tak jakž se v Čechách v právu zemském léta přirozená vážíe a za starých jsú se i jinde též vážíla, dokudž toho Justinianus nesložil ...“

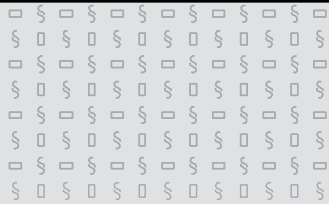
Moravské zemské právo 15./16. stol. Ctibor Tovačovský z Cimburka *Kniha Tovačovská*

- kritika zastaralého a do značné míry zneuct'ujícímú zvyku ohledání, odlišné podle jednotlivých stavů
- *„Ale aby ten posměch sňat byl, léta pacholík panský má v 16. letech, děvečka šlechtična v 14., zemanský pacholík v 17. a děvečka v 15., sedlský pacholík v 18. a děvečka v 16., ale najpodobněji dokudž za muž nejde s radú přátelskú... A také jest slušnějši těch let míra než takové ohledávání.“*
- 14/16, 15/17, 16/18

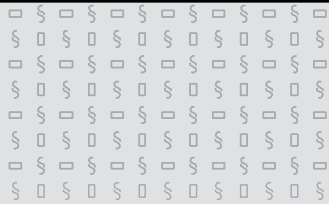
Další vývoj (v zemském) právu v 16.-18. století

- české zemské zřízení (1549) 20 let
- usnesení olomouckého sněmu (1574) - sjednocení zletilosti v českých zemích u sirotků (bez ohledu na pohlaví) na 20 let
- **obnovené ZZ** (Čechy 1627, Morava 1628) - u mužů 20 let, u dívek sníženo na 15 let
- **reskript Marie Terezie** (1753) - 24 let pro všechny stavy v dědičných zemích

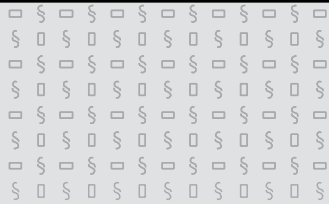
Vývoj do pol. 20. století **ABGB/OZO (1811)**

- tři věkové stupně, obdobně jako ŘP, nezohledňuje však otázku pohlaví
- děti do 7 let - úplně nezpůsobilí k právním činům
- nedospělí do 14-ti let - mohli pouze nabývat, nemohli se ovšem platně zavazovat ani zcizovat, byli nezpůsobilí uzavřít manželství a nemohli učinit poslední pořízení
- nezletilci do 24 let (1919 sníženo na 21 let, návaznost na AVP do obecních zastupitelstev 1919)

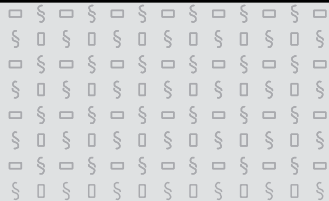
Vývoj od pol. 20. století OZ 1950 a 1964

- 1949 zletilost snížena na 18 let, návaznost na AVP v Ústavě 1948
- OZ 1950 (§ 9-12) - rozlišování věkových hranic (6, 15 a 18 let) a s tím spojených režimů
- OZ 1964 (§ 8-9) - pouze zletilost, rozsah způsobilosti nezletilců se váže na jejich rozumovou a volní vyspělost odpovídající věku
- OZ 2012 (§ 30nn.) - obdobně, rozlišuje zletilost a svéprávnost

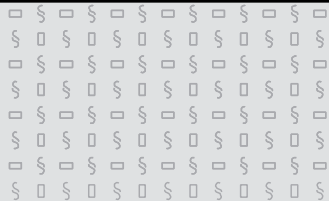
Prohlášení za zletilého/svéprávného

- ŘP - *emancipatio* (propuštění z otcovské moci); *venia aetatis* (prominutí let) (císařem) na stálo - od 3. stol. n. l.
- ZP - dání let (králem) - buď pro určité jednání (častější) nebo na stálo
- OZO 1811 (§ 174 - zánik otcovské moci, § 252 - skončení poručenství) - 20 let (1919 na 18 let)
- OZ 1950 a 1964 - vypustil, před zletilostí pouze (a nově) uzavřením sňatku (16 let)
- OZ 2012 (§ 37) - obnovena emancipace - přiznání svéprávnosti (16 let)

Shrnutí

- ochrana i omezení
- provázanost fyzické a právní dospělosti
- rozdíly pohlaví a stavu
- vliv římského práva, romanizace práva
- provázanost veřejného a soukromého práva

Děkujeme za pozornost 😊